

У Србији, једној од нација са најстаријим становништвом у Европи, о мерама породичне политике говори се само у финишу предизборних кампања. Уместо конкретне помоћи, сваки пут када их политичари почасте хрпом лепих обећања, родитељи могу да се надају само новом поскупљењу пелена, будуће мајке још тежем проналажењењу посла, а очеви све вишим тарифама за присуствовање порођају. Неке друге државе, попут Шведске, показују далеко више мудрости када се хватају у коштац са проблемом прираштаја, предизборна обећања не заборављају чим се затворе бирачка места, а резултати самим тим не изостају. Услови које родитељи тамо уживају толико су нам далеки и недостижни, да нам једино остаје да се тешимо (или наслађујемо) чињеницом да и живети у држави благостања попут Шведске има своју цену, и своје мрачне стране.

Шведска се сматра једном од најбољих места на свету да се буде родитељ. Заслуге за то могу се приписати изванредној социјалној политици, као и веома великој друштвеној бризи за добробит најмлађих. Шведска је прва земља на свету која је још 1974. увела „породиљско“ одсуство за оба родитеља. Родитељи по рођењу детета добијају 13 месеци одсуства током којег примају 80% плате, уз још два месеца (по жељи) на минималцу. Ово одсуство могу по договору поделити међу собом и наизменично користити, с тим што је сваки од њих обавезан да уз бебу проведе бар два месеца. На тај начин, отац је у могућности да се укључи у бригу о детету од првих тренутака, и према новим извештајима, очеви просечно користе једну петину од укупног трајања одсуства. Штавише, када не мењају пелене својој деци, шведски мушкарци проводе у осталим кућним пословима највише времена од свих мушкараца на свету – просечно 24 сата недељно они марљиво перу судове, усисавају, пеглају итд.

Плаћени да седе кући

У Шведској изгледа није сјајно само бити родитељ, већ и дете, јер је читав систем изванредно прилагођен најмлађима. Када се коначно врате на посао, родитељи неће морати да их запоставе - мајкама су обезбеђене паузе за дојење, док оба родитеља имају законско право да раде скраћено уз 80% плате све док њихово дете не напуни осам година и крене у школу. Истовремено, на располагању им је 60 плаћених дана одсуства намењених за разне дечје болести, јер се подразумева да је бити уз болесно дете, далеко важније него решавати ургентне проблеме у предузећу.

Шведски родитељи не морају сваки излазак из куће са дететом да доживљавају као напорну експедицију кроз неприступачне пределе. Лифтови и аутобуси прилагођени су уношењу дечјих колица, док возови имају посебан простор намењен за играње у току вожње. Ресторани и други јавни објекти редовно имају сву потребну опрему за боравак деце, превијалишта, чак и минијатурне wц шоље.

Наравно, за страховање да ли ћете моћи да пронађете место за дете у вртићу нема места. Без обзира на висину ваших прихода, дете можете без много перипетија по истој цени уписати у било коју предшколску установу – традиционалну, Монтесори,

вегетаријанску... Сваког месеца, све породице са децом – од радничке до краљевске – добијају од државе око 130 евра по детету, што родитељи обично ставе на штедњу и, када довољно одрасте, предају детету на располагање.

Социјална сигурност и флексибилни услови на послу нису једино што погодује породичном животу. Читав систем вредности оријентисан је на децу. Сасвим је, на пример, нормално да вас, ако вам се поквари рачунар, из сервиса обавесте да ће га поправити тек сутра, пошто мајстор данас води дете код зубара. Ни запослена мајка неће морати да се осећа непријатно ако телефонску конференцију мора да прекине због бебиног плача. Деца и њихове потребе напосто се третирају са истим поштовањем и толеранцијом као и одрасли. Звучи невероватно, али она полако почињу да добијају и право гласа! У Гетебургу деца од 5 до 12 година гласала су 2006. године на градском референдуму о изгледу нових трамваја и чланских карте библиотеке.

Запосленост = наталитет

Висок ниво бриге о наталитету у Шведској потиче још из тридесетих година двадесетог века, када је двоје угледних шведских економиста упозорило на последице старења становништва и позвало на социјалне реформе које би у први план ставиле подршку породици. Наравно, Шведска је држава са јаком економијом и веома развијеном социјалном политиком, што јесте предуслов за дарежљивост државе када су деца у питању. Такође, порези су јако велики и премашују 65% прихода, али становништво је за сада још увек колико-толико спремно да их плаћа, будући да на тај начин себи обезбеђује читав низ социјалних услуга, укључујући и већ поменути помоћ родитељима. Све ово се за сада исплати. Шведска је по наталитету у горњој половини европске табеле, са 1.67 деце по жени и сталним, мада незнатним порастом наталитета. Изнад Шведске на табели се налазе Албанија, Норвешка, Француска, В. Британија и Исланд, које (изузев Албаније, која бележи и највећи пад) такође свој успех базирају на дарежљивој породичној политици. Међутим, осим постојања стратегије за подстицање рађања, као изузетно важан фактор за солидан прираштај истиче се и висока стопа запослености жена, која је у читавој Европи у директној вези са наталитетом, што је постало правило још почетком осамдесетих. Што више жена на радним местима – то више нових беба, будући да незапослене жене, чак и у богатим породицама – напосто теже да имају мање деце од запослених жена. Због тога су на самом дну табеле европског прираштаја управо земље бившег комунистичког блока које прати висока незапосленост, али и земље Медитерана, попут Грчке, Италије и Шпаније, у којима и даље опстају традиционална схватања родних улога, па жене много чешће остају код куће.

Додуше, и када је Шведска у питању, жене немају много избора по питању запослења, само што је ситуација обрнута. Уз огромне порезе и високе цене, оне напосто морају да раде, јер је породици са једним доносиоцем зараде практично немогуће да опстане. Систем функционише само ако оба родитеља кући доносе плату.

Тоталитаризам благостана

Добро, пре него што сте почели да прикупљате документе за Шведску визу, било би добро да се обавестите о још неколико „ситница“. Ево једне – наталитет у Шведској сјајан за европске стандарде, али би био још бољи да од 1934 до 1976 године (када је пројекат коначно угашен) на десетине, можда чак стотине хиљада сиромашних, болесних и ретардираних није принудно стерилисано. Читав пројекат је држан у тајности све до краја деведесетих, а након опширне истраге која је спроведена, данашња власт многим жртвама еугенике исплаћује одштету. Дакле, на путу до државе благостана, изгледа да је потребно и некако елегантно регулисати проблем сиромашних и килавих породица са буљуком деце.

Услови за породични живот такође вам изгледају богомдани, сва та одсуства, новчана помоћ? Ипак, оно што није баш тако гламурозна страна шведске породичне политике, јесте чињеница да морате штошта да истрпите заузврат. Тачније, да се навикнете на непрестано мешање државе у ваш породични живот, тј. у начин на који одгајате децу. „Шведска се током последњих деценија, развила у врсту социјално-медицинске тоталитарне државе, у којој је родитељима ускраћено право да сами брину о својој деци и васпитавају их“, истиче Сив Вестерберг, један од оснивача „Нордијског комитета за људска права“. Социјални радници, уз подршку стручњака за децу и врло недореченог закона, имају неприкосновену моћ да одлуче ко је подобан да буде родитељ, а ко није. Разлог за одузимање деце не мора бити само право злостављање и мучење, већ, на пример, у неким случајевима, и претерана везаност родитеља и деце, могућност трауме у будућности, недовољна хигијена у кући, одбијање родитеља да дете упише у обданиште или „било шта друго што није у најбољем интересу детета“ објашњава Вестерберг.. Као резултат такве социјалне политике, Шведска има скоро 20.000 деце у домовима и хранитељским породицама, што је (претворено у проценте) неколико десетина пута више него што је случај у другим европским земљама. Телесно кажњавање је одавно забрањено, и повлачи затвор (обично годину дана) и одузимање деце, али се и на остале облике „притиска“ на децу не гледа благонаклоно, па родитељи буквално имају „везане руке“ када је васпитање у питању. Кажњавање детета слањем у његову собу, на пример, назива се „собним затвором“ и кажњиво је као „угрожавање слободе“ детета. Такође, строги прописи присиљавају вас да живите у стану довољне квадратуре, са игралиштем довољно близу, и не остављају вам много слобода да одаберете „свој“ стил родитељства, будући да је тај стил држава већ одредила. У питању је, погодили сте, приступ „без правила“ по коме деци не треба постављати никаква ограничења, већ их буквално пустити да раде шта хоће.

Заправо, какав год ви стил родитељства одабрали, мале су шансе да ћете имати кад да га примењујете. Иако закон у начелу даје родитељима пуно простора да од посла „украду“ време за своју децу, институције попут државних дневних боравака су то време одавно преотеле за себе, јер се сматра да је у дечјем интересу да стално буду под надзорим државе. Родитељи су постали практично „сувишни“ у у систему бриге о деци, па породице изузетно мало времена проводе заједно. Самим тим, и улога родитеља у васпитању и преношењу вредности је минимална. „Већину нас уопште нису подигли наши родитељи. Подигла нас је државна власт у државним обдаништима од најранијег

детинства..“ [објашњава](#) Пер Билунд, шведски политиколог.

Баш су живахни...□

Као резултат „опуштеног“ стила васпитања, Шведска је данас преплављена подивљалом децом, тотално недисциплинованом и самовољном, а родитељи више немају никакав ауторитет над њима. Сасвим је нормално да деца ударају одрасле, пљују их и вичу на њих, праве штету и понашају се вандалски у име неспутаног исказивања осећања. Наставнике у школи некажњено псују и вређају, а неконтролисано урлање, тзв. „феномен вриштања“ малишана у вртићима данас се чак подводи под „ризике на радном месту“ за васпитачице. Шведска колумнисткиња, Линда Скиге, пре пар година упозорила је: „ [Подижемо генерацију чудовишта](#) “ , а новинар Роџер Лорд у свом тексту „ [Деца су срамота Шведске](#)

“ указује на то да светски туристички водичи упозоравају путнике на шведску децу као на елементарну непогоду која госту може упропастити боравак.

Генерације младих Швеђана одрастају уверени како поседују само „права“ али не и одговорност: ” Угњетавање је по њима кад човек нешто мора сам за себе да уради. Обавеза , чак и када је последица закона природе, потпуно је неправедна и представља кршење права човека на безбрижан живот.“ примећује Пер Билунд.

Познат широм света као „најпрогресивнији“, шведски образовни систем све више запада у кризу. Како децу не би претерано „спутавао“, систем је пред њих постављао све скромније захтеве, па је учење и стицање знања постало мање важно од занимљивости наставе, а оцене су практично укинуте, јер развијају непожељни такмичарски дух, уместо пожељне сарадње. Наставници, у сталном страху да их ученици не пријаве телефонској служби за злостављање, не покушавају да наметну икаква правила. „Ново учење“ како се назива модерна метода, препушта детету да одабере шта ће да учи. Наравно, математика, писање и физика обично не буду на листи дечјих приоритета, па ниво знања озбиљно опада. Према извештају Шведске националне агенције за образовање из 2007. године, више од 11% деце после основне школе данас не испуњава стандарде за наставак школовања, а све више њих и на великој матури има проблема са писањем, читањем и основним рачунским радњама.

Дакле, иако већ деценијама улаже огромне напоре да постане „рај на земљи“ за породице, Шведска и даље има још много проблема да реши, пре свега да се ратосиља лоших тековина државе благостана. А то ће представљати огроман напор, будући да су једна од најгорих тековина државе-дадиље управо њени становници, навикли да им се све сервира на послужавнику, макар и по цену сопствене слободе. А уколико Шведска не успе да пронађе баланс између очекивања грађана и сопствених могућности, убудуће би се та ситуација могла још и погоршати, сматра политиколог Олаф Петерсон, упозоравајући да није сигурно да ли ће шведски модел моћи да преживи – трошкови социјалног апарата стално расту, а превелики порези се не могу више повећавати. Промене у правцу либерализације и смањења разних облика помоћи државе

становништву јако се тешко подносе, будући да је шведски менталитет током дуге владавине социјалдемократа доживео корениту промену. Од протестантске етике и тежње ка личној независности, за непуних стотину година стигло се до паразитске зависности и вере у неприкосновено људско право на благостање и угодан живот. Вратимо се у Србију. Будући да смо ми довољно сиромашни да не можемо ни да сањамо да копирамо „шведски модел“, посматрајући њихово искуство бар можемо да захвалимо на неким добрим странама живота у хаотичној држави, која, ако ништа друго, за сада ипак не успева да преузме тоталну контролу над нашим приватним животима. Што не значи да не треба бити на опрезу. Изнова се показује да смо најефикаснији у усвајању туђих лоших идеја и неуспелих експеримената. Најзад, већ смо пре неколико година у склопу (несумњиво потребних) реформи образовања, покушали да школе претворимо у играонице и „експеримент уживо“, како је говорио тадашњи министар просвете. У заносу реформисања, не би било згорег мало се осврнути и на очигледне мане прогресивних школских система попут шведског, који се у нашој јавности по правилу уздижу у звезде. Не морамо баш увек да експериментишемо „уживо“ и на својој кожи.

Јована Папан

(Краћа верзија текста објављена је у часопису „Мама“)